

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده علوم انسانی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد «M.A.»
گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان :
تاثیر توبه در سقوط مجازات از دیدگاه مذاهب اسلامی

استاد راهنما :
دکتر مرتضی چیت سازیان

استاد مشاور :
دکتر عابدین مومنی

پژوهشگر :
اصغر اجداد

زمستان ۱۳۸۹

تقدیر و تشکر

شکر و سپاس ایزد منان را که آدمی را به نور علم بیاراست و حلیه ی کرامت و بزرگواری را سزای آدمیان ساخت و علم و حکمت را به حدی پراکند که هر موجودی را در بر گرفت. درود و سلام بر سرور و سالار پیغمبران، خاتم رسل، حضرت محمد مصطفی (ص) که برای سعادت آدمی دو گوهر تابناک کتاب و عترت را مقرر داشت و به منظور اجرای این دو، دو راهنمای امین-عالم و عقل- را معرفی فرمود.

پس از شکر الهی و درود بر پیامبر(ص)، وظیفه ی خویش می دانم از تمامی عزیزانی که لطف و عنایت آنها شامل حال بنده شد، قدردان و سپاسگزار باشم. نخست از استاد عالیقدر جناب آقای دکتر مرتضی چیت سازیان که از راهنمایان ایشان نهایت بهره را بردم و ایشان از هیچ تلاشی برای کمک به بنده فروگذار نبودند. نیز از استاد گرامی جناب آقای دکتر عابدین مومنی که با مشاوره و ارشادات خویش بنده را بهره مند نموده و زحمت فراوانی را برای به انجام رساندن این پایان نامه متحمل شدند. به علاوه از تمامی مسوولین محترم و دست اندرکاران پرتلاش دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی بویژه مدیر محترم گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی جناب آقای دکتر مجید وزیری که در مراحل اجرایی تهیه و دفاع از پایان نامه، شاهد تلاش بی دریغ ایشان بودم، ممنون و سپاسگذارم.

توفیق تمام این عزیزان را در جهت نشر تعالیم دین از خداوند خواهانم، امید است که همواره مشمول الطاف و عنایات ایزدی باشند.

در پایان از پدر و مرحومه مادر بزرگوار و محبوبم که همیشه مشوق من بوده اند و نیز از همسر که مشکلات زندگی دوران تحصیل را تحمل کرده، سپاسگزاری نموده و از خداوند متعال سلامتی و بهروزی آنان را خواستارم.

(وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ)

تقدیم به:

طلایه داران تقریب ، وحدت و همبستگی بین مذاهب اسلامی و تمامی مومنان به این ایده ناب ،
مقدس و متعالی .

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	فصل اول: کلیات
۴	۱-۱- تعریف مسأله و تبیین موضوع
۵	۱-۲- ضرورت و هدف تحقیق
۶	۱-۳- سؤال های اساسی تحقیق
۶	۱-۴- فرضیه های تحقیق
۶	۱-۵- روش تحقیق
۷	۱-۶- پیشینه تحقیق
۱۰	۱-۷- جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری طرح
۱۰	۱-۸- ساختار تحقیق
۱۱	۱-۹- تعاریف و مفاهیم
۱۱	۱-۹-۱- مفهوم لغوی توبه
۱۳	۱-۹-۲- مفهوم اصطلاحی توبه
۱۴	۱-۹-۳- حقیقت توبه
۱۶	۱-۹-۴- وجوب توبه
۱۶	۱-۹-۴-۱- قرآن
۱۸	۱-۹-۴-۲- سنت
۱۸	۱-۹-۴-۳- عقل
۲۰	۱-۹-۴-۴- اجماع
۲۰	۱-۹-۵- مراتب توبه
۲۲	۱-۹-۶- اقسام توبه
۲۳	۱-۹-۷- اقسام تائبین
۲۵	۱-۹-۸- توبه نصح
۲۷	۱-۹-۹- جایگاه توبه در قرآن
۲۹	۱-۹-۱۰- جایگاه توبه در سنت
۳۱	۱-۹-۱۱- جایگاه توبه در متون اخلاقی - عرفانی
۳۲	۱-۹-۱۲- آثار توبه

۳۳ ۱-۱۲-۹-۱- محبوبيت نزد خداوند
۳۳ ۲-۱۲-۹-۱- تبدیل سيئه به حسنه
۳۴ ۳-۱۲-۹-۱- طول عمر و وسعت زندگي
۳۵ ۴-۱۲-۹-۱- استجابت دعا
۳۵ ۵-۱۲-۹-۱- ورود به بهشت
۳۶ ۶-۱۲-۹-۱- بازيايي شخصيت
۳۶ ۷-۱۲-۹-۱- مشمول دعا و ثنای فرشتگان
۳۷ ۸-۱۲-۹-۱- قبول شهادت
۳۸ ۹-۱۲-۹-۱- سقوط مجازات
۳۸ ۱۳-۹-۱- فلسفه توبه
۴۲ ۱۴-۹-۱- موانع توبه
۴۲ ۱-۱۴-۹-۱- هوای نفس
۴۳ ۲-۱۴-۹-۱- آرزوهای طولانی
۴۳ ۱۵-۹-۱- بررسی واژه های مرتبط
۴۳ ۱-۱۵-۹-۱- استغفار
۴۵ ۲-۱۵-۹-۱- انابه
۴۶ ۳-۱۵-۹-۱- رجوع
۴۷ ۴-۱۵-۹-۱- اعتذار
۴۸ فصل دوم : مجازات و عوامل سقوط آن
۴۹ ۱-۲- مفهوم لغوی مجازات
۴۹ ۲-۲- مفهوم اصطلاحی مجازات
۵۰ ۴-۲- اقسام مجازات
۵۰ ۱-۴-۲- مجازات اخروی
۵۱ ۲-۴-۲- مجازات دنیوی
۵۲ ۱-۲-۴-۲- مجازات تکوینی
۵۲ ۲-۲-۴-۲- مجازات تشریعی
۵۳ ۱-۲-۲-۴-۲- حدود
۵۳ ۱-۱-۲-۲-۴-۲- مفهوم حد
۵۴ ۲-۱-۲-۲-۴-۲- انواع حدود
۵۵ ۲-۲-۲-۴-۲- قصاص
۵۶ ۳-۲-۲-۴-۲- دیات

۵۷ ۴-۲-۲-۴- تعزیرات
۵۸ ۵-۲- اهداف و فلسفه مجازات
۶۲ ۶-۲- عوامل سقوط مجازات
۶۲ ۱-۶-۲- جهل
۶۳ ۲-۶-۲- فوت محکوم علیه
۶۳ ۳-۶-۲- صلح
۶۴ ۴-۶-۲- اکراه
۶۵ ۵-۶-۲- اضطرار
۶۵ ۶-۶-۲- عفو
۶۶ ۷-۶-۲- جنون
۶۷ ۸-۶-۲- صغر
۶۷ ۹-۶-۲- نوم
۶۸ ۱۰-۶-۲- بیماری
۶۹ ۱۱-۶-۲- استحاضه
۶۹ ۱۲-۶-۲- حمل
۷۰ ۱۳-۶-۲- دفاع مشروع
۷۰ ۱۴-۶-۲- ابوت
۷۱ ۱۵-۶-۲- سقوط مجازات شخص قاذف
۷۱ ۱۶-۶-۲- انکار بعد از اقرار
۷۲ ۱۷-۶-۲- اعمی
۷۲ ۱۸-۶-۲- فقدان محل مورد جنایت
۷۳ ۱۹-۶-۲- عام سنت (سال قحطی)
۷۳ ۲۰-۶-۲- پناه بردن به حرم
۷۴ ۲۱-۶-۲- فرار از گودال
۷۴ ۲۲-۶-۲- حر و بد شدید
۷۵ ۲۳-۶-۲- فرار شهود
۷۵ ۲۴-۶-۲- اسلام
۷۶ ۲۵-۶-۲- سرزمین دشمنان اسلام
۷۶ ۲۶-۶-۲- مرور زمان
۷۷ ۲۷-۶-۲- توبه
۷۷ ۷-۲- بررسی مفاهیم و اصطلاحات مشابه

۷۸ کفاره-۱-۷-۲
۷۹ ضمان مدنی -۲-۷-۲
۸۰ اقدامات تامینی و تربیتی -۳-۷-۲
۸۱ فصل سوم: تاثیر توبه در سقوط مجازات و نحوه احراز آن
۸۲ ۱-۳- دیدگاه های کلی راجع به تاثیر توبه در سقوط مجازات
۸۳ ۱-۱-۳- ادله قائلین به تاثیر توبه در سقوط مجازات دنیوی
۸۶ ۲-۱-۳- ادله قائلین به عدم تاثیر توبه در سقوط مجازات دنیوی
۸۷ ۳-۱-۳- ادله قائلین به تفصیل میان محاربه و سایر جرایم
۸۸ ۲-۳- تاثیر توبه در حدود
۸۹ ۴-۲-۳- تاثیر توبه در حدود حق الله محض
۸۹ ۱-۴-۲-۳- توبه و محاربه
۹۲ ۳-۲-۴-۱-۱- توبه محارب قبل از دستگیری
۹۲ ۳-۲-۴-۱-۱- دیدگاه شیعه
۹۳ ۳-۲-۴-۱-۱- دیدگاه اهل سنت
۹۴ ۳-۲-۴-۱-۲- توبه محارب بعد از دستگیری
۹۴ ۳-۲-۴-۱-۲- دیدگاه شیعه
۹۵ ۳-۲-۴-۱-۲- دیدگاه اهل سنت
۹۵ ۳-۲-۴-۲- توبه و بغی
۹۷ ۳-۲-۴-۳- توبه و زنا
۱۰۰ ۳-۲-۴-۳- توبه زانی قبل از اثبات جرم
۱۰۰ ۳-۲-۴-۳-۱- ادله قول مشهور فقهای امامیه
۱۰۰ ۳-۲-۴-۳-۱- قرآن
۱۰۱ ۳-۲-۴-۳-۱- روایات
۱۰۳ ۳-۲-۴-۳-۱- قاعده درء
۱۰۴ ۳-۲-۴-۳-۱- اولویت
۱۰۴ ۳-۲-۴-۳-۱-۵- بنای حدود بر تخفیف
۱۰۴ ۳-۲-۴-۳-۱-۲- ادله قائلین به عدم سقوط حد زنا
۱۰۵ ۳-۲-۴-۳-۱-۳- دیدگاه اهل سنت
۱۰۷ ۳-۲-۴-۳-۲- توبه زانی پس از شهادت شهود
۱۰۷ ۳-۲-۴-۳-۱- ادله قول مشهور
۱۰۹ ۳-۲-۴-۳-۳- توبه زانی پس از اقرار

- ۱۱۰ توبه و لواط ۴-۴-۲-۳
- ۱۱۲ توبه لائط قبل از اثبات جرم ۱-۴-۴-۲-۳
- ۱۱۳ توبه لائط پس از شهادت شهود ۲-۴-۴-۲-۳
- ۱۱۳ توبه لائط پس از اقرار ۳-۴-۴-۲-۳
- ۱۱۳ ادله قول مشهور مبنی بر اختیار امام بین عفو و اجرای حد ۱-۳-۴-۴-۲-۳
- ۱۱۵ توبه و سحق ۵-۴-۲-۳
- ۱۱۵ توبه مساحقه کننده قبل از اثبات جرم ۱-۵-۴-۲-۳
- ۱۱۵ توبه مساحقه کننده بعد از شهادت شهود ۲-۵-۴-۲-۳
- ۱۱۶ توبه مساحقه کننده بعد از اقرار ۳-۵-۴-۲-۳
- ۱۱۶ توبه و قیادت ۶-۴-۲-۳
- ۱۱۷ توبه و سکر ۷-۴-۲-۳
- ۱۱۷ توبه شارب خمر قبل از اثبات جرم ۱-۷-۴-۲-۳
- ۱۱۷ دیدگاه فقهای شیعه ۱-۱-۷-۴-۲-۳
- ۱۱۸ دیدگاه فقهای اهل سنت ۲-۱-۷-۴-۲-۳
- ۱۱۹ توبه شارب خمر بعد از شهادت شهود ۲-۷-۴-۲-۳
- ۱۱۹ توبه شارب خمر بعد از اقرار ۳-۷-۴-۲-۳
- ۱۲۱ توبه و ارتداد ۸-۴-۲-۳
- ۱۲۲ توبه و ترک صلاه ۹-۴-۲-۳
- ۱۲۳ تاثیر توبه در حدود توام با حق الناس ۵-۲-۳
- ۱۲۴ توبه و سرقت ۱-۵-۲-۳
- ۱۲۵ توبه سارق قبل از اثبات جرم ۱-۱-۵-۲-۳
- ۱۲۵ دیدگاه شیعه ۱-۱-۱-۵-۲-۳
- ۱۲۶ دیدگاه اهل سنت ۲-۱-۱-۵-۲-۳
- ۱۲۶ توبه سارق بعد از شهادت شهود ۲-۱-۵-۲-۳
- ۱۲۷ توبه سارق بعد از اقرار ۳-۱-۵-۲-۳
- ۱۲۸ توبه و قذف ۲-۵-۲-۳
- ۱۲۸ تاثیر توبه در قصاص ۳-۳
- ۱۳۰ تاثیر توبه در دیات ۴-۳
- ۱۳۰ تاثیر توبه در تعزیرات ۵-۳
- ۱۳۲ قاضی و احراز توبه ۶-۳
- ۱۳۳ احراز توبه و ارتباط آن با قاعده "اصاله الصحه" ۱-۶-۳

۱۳۵	۳-۶-۲- احراز توبه و ارتباط آن با قاعده "درء"
۱۳۷	نتیجه گیری
۱۴۰	پیشنهادات

چکیده

توبه در لغت به معنای رجوع و بازگشت بوده و در اصطلاح عبارت است از رجوع به سوی خدا همراه با پشیمانی، ترک و عدم تکرار گناه و جبران مافات.

در دین مبین اسلام، توبه جایگاه ویژه ای دارد، به گونه ای که با تأمل در آیات و روایات می توان استنباط کرد، توبه یکی از عوامل سقوط مجازات است که مجرم بوسیله آن می تواند از اعمال خود پشیمان شده و در اصلاح خویش بکوشد. به اتفاق تمام مذاهب اسلامی، توبه موجب سقوط مجازات اخروی است، اما در مورد سقوط مجازات دنیوی بواسطه توبه اختلاف دارند.

به عقیده فقهای امامیه، توبه رافع مسئولیت کیفری در جرایم حق الله بوده و توبه قبل از اثبات جرم را موجب سقوط مجازات می دانند. ایشان توبه بعد از اثبات جرم توسط بینه را موجب سقوط مجازات نمی دانند و در مورد توبه بعد از اقرار بر این عقیده هستند که قاضی، میان اعمال مجازات و تقاضای عفو از ولی امر مخیر است.

فقهای اهل سنت به استناد آیه ۳۴ سوره مائده، توبه محارب قبل از دستگیری را موجب سقوط مجازات می دانند، اما در مورد سایر جرایم اختلاف دارند؛ برخی با استناد به اطلاق برخی آیات که در مورد حدود نازل شده است، بر این عقیده هستند که توبه موجب سقوط مجازات در سایر جرایم غیر از محاربه نمی شود. گروهی دیگر با استناد به برخی آیات، روایات و قیاس اولویت بر این قولند که توبه موجب سقوط سایر مجازات نیز می شود. هر چند که در کتب فقهی اهل سنت به مساله توبه بعد از اثبات جرم پرداخته نشده است اما به نظر می رسد به عقیده ایشان، توبه بعد از اثبات جرم- توسط بینه یا اقرار- موجب سقوط مجازات نخواهد بود. توبه در قصاص، تسلیم نفس به اولیای دم است تا اینکه مجرم را قصاص کرده یا عفو نمایند. کسانی که توبه را موجب سقوط مجازات حدی می دانند، بر این عقیده هستند که توبه به طریق اولی، موجب سقوط تعزیرات خواهد بود.

کلید واژه: توبه، حد، مجازات، قصاص، تعزیر

توبه در آیات و روایات از جایگاه و منزلت خاصی برخوردار می باشد؛ زیرا نجات و رهایی انسانها از امواج خطرناک و سهمگین گناهان و لغزشها، در گرو آن است. دهها آیه از قرآن به این مساله اشاره داشته و مفسران در ذیل این آیات، به توضیح و تبیین توبه و شرایط آن پرداخته اند.

در جوامع حدیثی بابی به مبحث توبه اختصاص یافته و محدثان به تشریح آن همت گماشته اند؛ چرا که توضیح و تبیین احادیث پیامبر و ائمه را وظیفه خویش می دانسته و از این رهگذر، گاه به نکته های سودمندی دست یافته اند که برای جامعه بشری و هدایت آنها و در مسیر توبه قراردادن گناهکاران بسیار مفید بوده است.

توبه یکی از ابواب بهشت است، نبودن آن مساوی با هلاکت عموم اهل معصیت می باشد. توبه تنها را نجات گناهکاران، وسیله تقرب و دوستی با خدا، تبدیل کننده سیئات به حسنات و مایه امید ناامیدان و نخستین مقام عارفان و اولین منزل سالکان کوی دوست است.

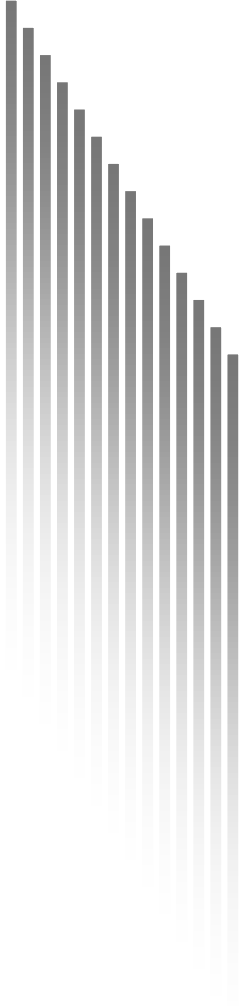
علاوه بر جایگاه رفیع توبه در قرآن و روایات، در تمامی علوم اسلامی از جمله کلام، فقه، اخلاق و عرفان، می توان برای توبه جایگاهی خاص پیدا کرد.

در هر نظام حکومتی اولین قانونی که شکل می یابد قانون کیفری آن نظام است، چون قانون کیفری بازوی حکومت است و ثبات و استقرار آن به قوانین کیفری بستگی دارد. هر چند که توبه از نهادهای حقوق کیفری اسلام است که جهت اصلاح مجرم در نظر گرفته شده است و در بسیاری موارد موجب سقوط مجازات می گردد، کمتر مشاهده می شود که در محاکم قضایی برای سقوط مجازات مجرمان مورد استفاده قرار گیرد. در تحقیق پیش رو سعی نگارنده بر این بوده است که به بررسی تاثیر توبه در سقوط مجازات و ادله آن در فقه از دیدگاه مذاهب اسلامی بپردازد.

فصل اول :

کلیات

فصل اول: کلیات

برای ورود آسان به بحث اصلی بررسی بعضی از اصطلاحات و مفاهیم ضروری به نظر می‌رسد؛ به همین منظور در این فصل بعد از بیان مسائلی مانند تعریف مسأله، سوالهای اساسی تحقیق، فرضیه‌ها و... به بررسی کلیاتی همچون مفهوم توبه، حقیقت و مراتب و اقسام توبه و غیره می‌پردازیم.

۱-۱- تعریف مسأله و تبیین موضوع

دین مبین اسلام یک دین جامع می‌باشد که جهت هدایت انسان نازل گردیده و وظایف و تکالیفی نیز بر عهده او گذاشته است. یکی از نهادهای بسیار مهم در دین مبین اسلام، توبه است. در قرآن کریم بیش از صد مرتبه، توبه و مشتقات آن مطرح شده است.

به اتفاق تمام مذاهب اسلامی، توبه موجب سقوط عذاب اخروی می‌باشد. اما محدوده تاثیر گذاری توبه در مجازات های دنیوی مورد اختلاف فقهای مذاهب اسلامی است. به همین منظور در تحقیق پیش رو به بررسی تاثیر توبه در سقوط مجازات از دیدگاه مذاهب اسلامی خواهیم پرداخت.

به علاوه ما بر این باوریم که با ملاحظه ی اصول و مبانی اسلام ، که مورد اذعان همه ی مذاهب اسلامی بدون استثناءست، عقیده به تقریب بسیار منطقی می‌نماید و ضرورت رویکرد به "تقریب مذاهب" آشکارتر می‌گردد.

در همین راستا و نیز در جهت ارتقای سطح آشنایی و آگاهی و تعمیق تفاهم بین پیروان مذاهب اسلامی و تقویت احترام متقابل و تحکیم رشته های اخوت اسلامی در بین مسلمانان، تحریر و تدوین مقالات و پژوهش‌های مقارن و تطبیقی بین مذاهب اسلامی می‌تواند سودمند و مفید باشد. پژوهش پیش رو نیز به نوبه ی خود می‌تواند گامی کوچک، به پیش در راه وحدت و تقریب به شمار آید.

۱-۲- ضرورت و هدف تحقیق

توبه نهادی است که علمای اسلامی در مذاهب مختلف آن را مورد بررسی قرار داده اند، اما جایگاه و محدوده تاثیر گذاری توبه در سقوط مجازات و همچنین نحوه احراز آن در قانون مجازات اسلامی ایران مغفول مانده و حتی تاثیر توبه در سقوط حد محاربه که در قرآن کریم وارد شده و تمام فقههای اسلامی بر آن اتفاق نظر دارند، قانون مجازات اسلامی به آن نپرداخته است. توبه تا این حد اهمیت دارد که امروزه در قوانین کیفری کشورهای غیر اسلامی تحت عنوان نهاد بازگشت، اصلاح و بازپروری، باز اجتماعی بزهکار و... مطرح است.

از آنجا که تا حد امکان یکی از اهداف قوه قضائیه کیفرزدایی است و نهاد توبه که در این راستا قدم برمی دارد تاسیسی کاملاً شرعی است که حدود و ثغور اعمال آن منوط به بررسی کامل و جامع مستندات و مستنبط های فقه امامیه و اهل سنت می باشد و از آنجایی که آثار انجام شده در این زمینه اختصاص به مذهب خاصی داشته است و بصورت منسجم و تطبیقی در این خصوص کاری انجام نگرفته است، بررسی تطبیقی این موضوع بین مذاهب اسلامی می تواند دری به سوی قانونگذار بگشاید که با یک دید جامع و با احاطه کامل به آرای مختلف در این خصوص، به تقنین توبه به عنوان یک نهاد دینی بپردازد. امید است که این تحقیق بتواند گامی هر چند کوچک در راستای دفاع از مجرمین و فراهم آوردن فرصت جهت بازسازی و بازگشت آنها به بطن جامعه به شمار آید.

۱-۳- سؤال های اساسی تحقیق

با توجه به توضیحاتی که در بحث تعریف مساله دادیم، سوالات اساسی تحقیق به شرح زیر خواهد

بود:

۱- از دیدگاه مذاهب اسلامی توبه چه تاثیری در سقوط مجازات دارد؟

۲- چه شرایطی برای تحقق احراز توبه لازم می باشد؟

۱-۴- فرضیه های تحقیق

۱- توبه موجب سقوط مجازات در حق الله می باشد ولی مجازات در خصوص حق الناس را ساقط

نمی کند.

۲- برای احراز توبه شرایطی همچون اعتراف به گناه همراه با ندامت، عزم بر عدم بازگشت، جبران

مافات و... وجود دارد.

۱-۵- روش تحقیق

دامنه ی مطالعاتی این پژوهش، بررسی تاثیر توبه در سقوط مجازات از دیدگاه مذاهب اسلامی می

باشد.

مقصود از مذاهب اسلامی نیز، آن دسته از مکاتب فقهی معروف اسلامی هستند که دارای نظام اجتهادی منسجم و مستند به کتاب و سنت می‌باشند.

روش تحقیق در این پژوهش کتابخانه‌ای بوده است. در ابتدای امر، منابع مورد نیاز شناسایی شد، پس از آن مطالب مربوط به بحث جمع‌آوری شده و در پایان چیدمان و تدوین گردید. گاه در حین تدوین، منبع جدیدی در اختیار نگارنده قرار می‌گرفت که پس از مطالعه، مطالب جدید و مؤثر آن به مبحث مربوط افزوده می‌شد. به طور خلاصه، منابعی که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته - علاوه بر قرآن کریم - را می‌توان در گروه‌های زیر گنجانند:

- ۱- مصادر فقهی مذاهب اسلامی شامل: فقه امامیه، حنفیه، مالکیه، شافعیه و حنبلیه.
- ۲- مصادر حدیث شیعه و سنی.
- ۳- مصادر تفسیر شیعه و سنی.
- ۴- اصول فقه شیعه و سنی.
- ۵- کتب اشباه و نظائر.
- ۶- معاجم لغوی و اصطلاحی مختلف.

۱-۶- پیشینه تحقیق

توبه یکی از ابتدایی‌ترین تکالیف الهی است که برای انسان وضع شده است تا بوسیله آن راه سعادت و تکامل را طی نماید. توبه عصری همپای انسان دارد؛ چرا که زندگی حضرت آدم در زمین با آن شروع می‌شود:

(فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِن رَّبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ) (بقره، ۳۷)

ترجمه: سپس آدم از پروردگارش کلماتی را دریافت نمود و [خدا] بر او ببخشود آری او [است که] توبه‌پذیر مهربان است.

پیامبران توحیدی مانند ابراهیم و اسماعیل (بقره، ۱۲۸)، یونس (انبیا، ۸۷)، موسی (اعراف، ۱۴۳) و پیامبر بزرگ اسلام (نصر، ۳) همواره در حال توبه بوده‌اند. بنابراین قدمت توبه به همان قدمت نوع بشر بوده و کمتر احکامی از احکام الهی است که به این مقدار دارای قدمت باشد. پس می‌توان توبه را جزء ابواب اولیه رحمت الهی برای نوع بشر محسوب کرد و این عمل نیک را حضرت آدم به تمامی فرزندان خود تعلیم داد؛ هر چند توبه ایشان با توبه بحث ما - توبه از گناه - دارای تفاوت ذاتی و جوهری است، اما توبه به معنای بازگشت از جهتی به جهت دیگر را حضرت آدم برای همه بشر به ارث گذاشت؛ زیرا انسان معجونی از خیر و شر است و همچنین فطرت آدمی به سوی حق رهنمون است. لذا اگر انسان بعد از انجام شر، از راه فساد برگردد و به راه مستقیم وارد شود، در رحمت الهی و این راه مستقیم به روی وی بسته نیست.

محدوده وسعت توبه تا قبل از اسلام به صورتی که در قرآن کریم مطرح شده، نبوده است که موجب آموزش مطلق گناهان شود. به عنوان نمونه در ادیان موسی کلیم و عیسی مسیح، توبه عبارت بوده است از انصراف از کفر و شرک؛ به عبارتی توبه موجب ایمن ماندن از پلیدی‌های کفر و شرک خواهد بود نه مطلق گناهان، تا اینکه در اصول دین مسیح وارد شده است که توبه هیچ منفعتی برای آدمی گناهکار نخواهد داشت و آن را از امور محال و غیر ممکن می‌دانستند که گناه انسان از طریق توبه محو شده و نفعی نصیب او گردد.

بعد از طی چند قرن، نظر مسیحیت در مورد توبه چنان تغییر کرد که تبدیل به افراط شد، به گونه‌ای که توبه در میان آنان چنان قداست و حرمتی پیدا کرد و بدانجا کشید که شخص گناهکار که از گناهش پشیمان شده بود، نزد روحانی دینی خود می‌رود و اعتراف به گناهان خود می‌کند و از

کشیش خود توبه نامه دریافت می کند و این راه را برای آمرزش گناهان خود برمی گزیند. در حالی که اعتراف و اقرار به گناه و طلب مغفرت نزد کشیش مسیحی خود گناهی از نوع شرک خفی است که مسحیت فعلی آن را مرتکب می شود. (مسیبی، ۱۳۸۰، ۲۴)

در کتب فقهی، به طور پراکنده در ابواب حدود و تعزیرات به خصوص در مبحث "قطاع الطريق" و در کتب آیات الاحکام نیز در ذیل آیات مربوط به محارب به بررسی احکام توبه پرداخته شده است. در کتب اخلاقی نیز اشاراتی به توبه و آثار آن شده است. تالیفی منسجم و مدون که به طور مفصل و تخصصی و مستقل به تاثیر توبه در سقوط مجازات در فقه اسلامی بپردازد، در میان آثار گذشتگان وجود ندارد.

از جمله کارهایی که اخیراً در این زمینه انجام شده می توان موارد زیر را نام برد:

۱- کتاب "التوبه و اثرها فی اسقاط الحدود فی الفقه الاسلامی"، علی داود محمد جفان، بیرت، دارالنهضة العربیه، ۱۴۰۹ق.

این کتاب تنها به بررسی تاثیر توبه در حدود و آن هم به صورت بسیار مختصر پرداخته و باب قصاص و تعزیرات را شامل نمی شود.

۲- بررسی فقهی و حقوقی توبه و تاثیر آن در محکومیت کیفری، جعفر معانی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۸ش.

۳- سیاست جنایی اسلام، محمد هادی صادقی، پایان نامه دکتری دانشکده حقوق دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۳ش.

۴- توبه و نقش آن در سقوط مجازات از نظر قانون و فقه، ابراهیم عباسی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۱ش.

پایان نامه های مزبور، هر چند به بررسی نقش توبه در مجازات از دیدگاه مذاهب اسلامی پرداخته اند، اما توجه کمی به دیدگاه مذاهب اهل سنت داشته اند و بیشتر معطوف به فقه امامیه بوده است.

بنابراین می توان گفت که پایان نامه پیش رو تحت عنوان "بررسی مبنای توبه در سقوط مجازات" که به بررسی تطبیقی بین مذاهب پنجگانه اسلامی پرداخته و دیدگاه هر مذهب را به صورت جداگانه بیان می کند، بدون سابقه می باشد.

۷-۱- جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری طرح

با توجه به کارهای انجام شده که به طور کلی مورد بحث واقع شده و یا اختصاص به مذهبی خاص دارد، جدید بودن پایان نامه ی مزبور در بررسی آرای مذاهب مختلف اسلامی در باب تاثیر توبه در سقوط مجازات می باشد.

۸-۱- ساختار تحقیق

این پایان نامه از لحاظ ساختاری نیز مشتمل بر مقدمه و سه فصل است: در فصل اول به بررسی کلیات (مفهوم لغوی و اصطلاحی توبه، حقیقت توبه، مراتب و اقسام آن و...) پرداخته شده است. فصل دوم به بررسی مفهوم مجازات و عوامل سقوط آن می پردازد. در فصل سوم که مهمترین فصل تحقیق است به بررسی تاثیر توبه در سقوط مجازات از دیدگاه مذاهب اسلامی خواهیم پرداخت. بالاخره قبل از ذکر منابع، نتیجه گیری شده و پیشنهاداتی نیز ارائه شده است.